

КОНФЛІКТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У КИРГИЗЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИХОДУ ІЗ КРИЗИ

У статті досліджено особливості сучасної суспільно – політичної ситуації у Киргизькій Республіці. Автором дана оцінка сильних і слабких сторін діяльності влади щодо виходу із кризи. Підкреслюється, що ефективне державно – правове регулювання здійснюваних реформ в основних сферах життєдіяльності суспільства здатне забезпечити мирний і цивілізований шлях досягнення реального прогресу.

Ключові слова: Киргизька Республіка, політичний конфлікт, парламент.

В статье исследованы особенности современной общественно – политической ситуации в Кыргызской Республике. Автором дана оценка сильных и слабых сторон деятельности власти по выходу из кризиса. Подчеркивается, что эффективное государственное – правовое регулирование осуществляемых реформ в основных сферах жизнедеятельности общества способно обеспечить мирный и цивилизованный путь достижения реального прогресса.

Ключевые слова: Кыргызская Республика, политический конфликт, парламент.

The article examines characteristics of contemporary socio – political situation in the Kyrgyz Republic. The author estimated the strengths and weaknesses government's activity in overcoming the crisis. It is emphasized that effective state – regulateon in key realms of society can provide peaceful and civilized way to achieve real progress in ongoing reforms.

Keywords: Kyrgyz Republic, political conflict, parliament.

Протягом останнього десятиліття Киргизька Республіка демонструє нетипову для Центрально – Азійського регіону політичну динаміку. За цей час у Киргизькій Республіці двічі поспіль (у 2005 і 2010 рр.) відбулось революційне усунення від влади президентських родинно – кланових режимів. Внаслідок «тюльпанової революції» наприкінці березня 2005 р. позбувся влади президент Аскар Акаєв, який був главою держави більше ніж 14 років. Демонстранти звинуватили його в заангажованому рішенні Конституційного суду щодо права президента балотуватися на третій термін, передачі земель Китаю, двомільярдному зовнішньому боргу, сфальсифікованих президентських виборах 2000 – го року і парламентських 2005 – го тощо. Новим президентом було обрано Курманбека Бакієва, який теж не виправдав сподівань народу і в результаті антиурядових протестів був усунений від влади в квітні 2010 р. Народ звинуватив його в тих же зловживаннях, що і його попередника – в корупції і авторитаризмі.

Всього через два місяці після турбулентних революційних подій, під час правління слабкого перехідного уряду, на півдні Киргизії у місті Оша спалахнуло міжетнічне протистояння між киргизською і узбецькою спільнотами. У результаті міжетнічних конфліктів 11 – 14 червня 2010 року загинуло біля 500 осіб, а більше 2 000 отримали поранення. Кількість біженців до сусіднього Узбекистану склала 75 000, і ще 300 000 внутрішніх мігрантів [13]. Хоча протягом місяця більшість біженців змогли повернутися у власні домівки, в 2011 – 2012 роках ситуація залишалася стабільною, але напруженою. Відтак ризику, що лежать в основі міжетнічного протистояння існують і сьогодні.

Російський дослідник Вадим Козюлін, директор проекту по звичайним озброєнням Центру політичних досліджень Росії виокремлює наступні причини, які призвели до міжетнічного зіткнення в червні 2010 р.: невіршеність мовного питання; маніпуляції недобросовісних політиків національним питанням; неінтегрованість значної кількості узбеків у суспільно – політичну систему країни; бездіяльність державної влади щодо попередження та вирішення міжетнічних конфліктів; некомпетентність силових структур [3].

Зважаючи на те, що Киргизія входить до сфери інтересів Російської Федерації, саме російським вченим належить провідна роль у дослідженні киргизьких реалій на пострадянському просторі. Сюди можна віднести таких російських дослідників як А. Іванов, В. Козюлін, А. Лукін, А. Нікітін і т.д. Серед західних відзначимо спеціального представника Парламентської асамблеї ОБСЄ по Центральній Азії Кімо Кільюнене.

На сьогоднішній день опубліковано вже більше десятка висновків киргизьких та іноземних експертів щодо причин та перебігу міжетнічних зіткнень. 2 травня 2011 р. міжнародна комісія, створена під керівництвом Кімо Кільюнене [6], Спеціальним представником Парламентської асамблеї ОБСЄ по Центральній Азії, випустила свій звіт, в якому зазначені причини кризи. Комісія прийшла до висновку, що Киргизький перехідний уряд не зумів відповідним чином забезпечити безпеку громадян і протистояти поширенню екстремістських настроїв. Комісія закликала уряд осудити екстремізм і на практиці довести, що держава є поліетнічною, сприяти становленню гендерної рівності, надати додаткові можливості для збереження та розвитку узбецької мови на півдні країни тощо.

Однак, як свідчить практика, державна влада не поспішає робити кроки в сторону міжетнічного примирення із врахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Демонстрацією упередженої політики державної влади слугують несправедливі арешти і кримінальне переслідування винуватців ошського насильства. За фактом міжнаціональних зіткнень було відкрито більш ніж 5 000 кримінальних справ. При цьому, серед заарештованих за вбивство 83% осіб є узбеками. Хоча за даними організації Amnesty International, саме узбеки склали 75% жертв і 90% людей, які втратили майно [6]. Судове переслідування етнічних узбеків і той факт, що на півдні Киргизії більшість співробітників правоохоронних

органів та суддів є киргизами, може призвести до чергової ескалації міжетнічного протистояння.

У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження конфліктного потенціалу в сучасній Киргизькій Республіці, здійснених шляхів щодо врегулювання та перспектив виходу із кризи.

До основних причин кризового стану Киргизії можна віднести: соціально – економічні фактори конфлікту, а саме: масове безробіття, висока інфляція, значний розрив у доходах між багатю меншістю і бідною більшістю населення, несправедливий розподіл земель; криза державного управління, в Киргизії високим є рівень корупції, відсутнє справедливе правосуддя і верховенство права; міжетнічна напруженість, у Киргизії проживає 68% киргизів і 26% узбеків, які є найбільшою меншиною в країні і в деяких районах складають більшість населення; прикордонні суперечки із Казахстаном та Узбекистаном.

Для виходу із політичної кризи перехідним урядом було запропоновано проведення всенародного референдуму з питання прийняття нової Конституції. 27 червня 2010 р. на Всенародному референдумі була прийнята нова Конституція, яка встановила парламентську форму правління. За офіційними результатами на референдумі явка склала 70%. «За» висловилося 90,55% з тих, хто взяв участь у референдумі, 8,07% – «проти», і 1,38% бюлетенів виявилися зіпсованими. Крім того, громадяни висловили підтримку призначити Розу Отунбаєву на посаду президента Киргизії на перехідний період, до 31 грудня 2011 р. [9].

Основну мету, що ставили автори Основного Закону полягала у створенні інституційних механізмів недопущення узурпації державної влади новим Президентом. Насправді, нова Конституція, прийнята на референдумі в червні 2010 р., не передбачає встановлення суворого парламентського правління. Президент все ще обирається прямим всенародним голосуванням і наділений певними і важливими виконавчими функціями. Тим не менш, нова Конституція привнесла деякі значущі нововведення, націлені на запобігання посилення однієї політичної групи.

Так, згідно статті 61 Конституції Киргизької Республіки «Президент обирається терміном на 6 років..., одна і та сама особа не може бути обрана Президентом двічі» [5]. Ця норма є передовою не тільки для пострадянських країн, а й для західних демократій, де одній особі, як правило, дозволено двічі підряд обиратися президентом країни.

У президента відібрали ряд політично важливих виконавчих функцій, включаючи право представляти, призначати та звільняти глав місцевих органів державної влади, або ж відігравати певну роль у призначенні міністрів. Ці функції передані парламенту (або уряду, який формується парламентом). Президент відповідає за питання національної безпеки, але відіграє мінімальну роль в економічних питаннях і обмежену роль у зовнішній політиці.

Щодо партійної системи, то в Конституції введено неоднозначне правило, згідно з яким жодна партія не може контролювати більше 65 місць у 120 – місцевому парламенті. Ця потенційно дискримінаційна стаття з'явилася як міра запобігання появи так званої «партії влади», здатної монополізувати державну владу.

За станом на 2010 р. у Киргизькій Республіці функціонувало більше 140 політичних партій, з яких 59 взяли участь в парламентських виборах 10 жовтня 2010 р. За результатами виборів із п'яти партій, які пройшли до парламенту, жодна не зуміла взяти «контрольний пакет» голосів виборців [9]. За такої розстановки сил парламентська більшість могла бути створена коаліцією з не менш трьох партій. Відтак, після кількох невдалих спроб сформувати більшість знадобилося два місяці для формування правлячої більшості. До коаліції увійшли Соціал – демократична партія Киргизії (СДПК), Ата – Журт і Республіка, які разом представляли 77 депутатів із 120. Алмазбек Атамбаєв із СДПК очолив уряд, а Ахматбек Келдибеков з Ата – Журта став спікером парламенту, Омурбек Бабанов із Республіки був призначений віце – прем'єр міністром. Ключові посади були розподілені з урахуванням неформальної домовленості між партіями, яка гарантувала місце спікера представнику південних регіонів країни, якщо прем'єрство відійде представнику іншої частини Киргизії. Наслідком утворення правлячої коаліції став розпад союзу двох революційних партій – СДПК і «Ата Мекне», але в коаліцію увійшли колишні непримиримі противники на виборах – СДПК і «Ата – Журт». Тим не менш, цей досить несподіваний альянс партій виявився більш живучим аніж йому прогнозували й проіснував до президентських виборів у жовтні 2011 р.

30 жовтня 2011 р. в Киргизії відбулись президентські вибори, в яких президентська влада вперше за роки незалежності була передана мирним шляхом від президента перехідного періоду Рози Отунбаєвої новообраному главі держави. Центральна виборча комісія зареєструвала 23 кандидати. Однак в процесі передвиборчої кампанії кілька кандидатів зійшли з перегонів і в день виборів у виборчому списку було зареєстровано 16 осіб [9]. Згідно діючої Конституції Роза Отунбаєва не брала участі у виборах, а діючий прем'єр – міністр Алмазбек Атамбаєв пішов у відставку, щоб взяти участь у виборах.

Передвиборча кампанія була проведена у більш вільній атмосфері, порівняно з усіма попередніми президентськими виборами в Киргизії. Уперше в усіх кандидатів була можливість взяти участь у телевізійних дебатах, під час яких громадяни, особливо, користувачі мережі Інтернет, мали можливість ставити питання. Теми дебатів стосувалися найбільш хвилюючих економічних та політичних проблем. Більшість кандидатів закликали до міжетнічного примирення, а також дистанціювалися від корупції.

12 листопада 2011 р. ЦВК оголосила результати виборів, в яких перемогу здобув Алмазбек Атамбаєв, який набрав 62,52% голосів [9]. Як відомо, за Атамбаєва в значній мірі голосували не тільки киргизи, а й

узбеки, яким прийшлося до вподоби його передвиборче гасло «Киргизія для всіх». Незважаючи на те, що Атамбаєв, балотуючись у президенти країни, взяв відпустку з посади прем'єр – міністра, опоненти звинувачували його у використанні адміністративного ресурсу по відношенню до інших кандидатів. Так було сприйнято рішення уряду про підвищення заробітної плати вчителям. За результатами досліджень «Інтерньюз» на його передвиборчу кампанію було витрачено стільки коштів, як усіма іншими кандидатами разом узятими [11].

Провівши свого представника на пост президента, Соціал – демократична партія Киргизії вийшла з парламентської коаліції, тим самим спровокувавши її подальший розпад. З ініціативи СДПК була створена нова коаліція з чотирьох партій, яка залишила за бортом партію Ата – Журт. Лідер партії Республіка, Омурбек Бабанов, який висловив підтримку Атамбаєву на президентських виборах, був обраний прем'єр – міністром.

Головними характеристиками нової політичної системи Киргизії, якій виповнилося два роки і яку влада сміливо називає парламентським правлінням, є багатопартійний парламент, коаліційний уряд і роздільна (розділена) виконавча влада. Референдум за конституцію у червні 2010 р., парламентські вибори у жовтні 2010 р. і президентські вибори у жовтні 2011 р. пройшли мирно (незважаючи на передбачення зворотного), і були в цілому позитивно оцінені міжнародними спостерігачами. ОБСЄ у своїй оцінці наголосила, що президентські вибори «являють собою приклад подальшої консолідації демократії і привели країну до виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань у сфері демократичних виборів» [12]. Утім були і зауваження, щодо неякісного підрахунку голосів.

Не дивлячись на помітний прогрес Киргизії у сторону демократичного правління, невирішеними залишаються серйозні проблеми, наявність яких розкриває у своєму моніторингу спостерігач від Freedom House Ерік Марат.

Прогрес Киргизії у напрямку демократії за рядом таких показників, як громадянське суспільство, корупція «пробуксовує», а щодо незалежної судової влади, то навіть погіршився. У цьому контексті постає закономірне питання про те, чи знайдений у Киргизії стійкий баланс, чи це просто тимчасовий стан у низці революцій і появи авторитарних режимів.

Після прийняття нової Конституції робота парламенту стала більш відкритою для громадськості, цьому сприяло створення спеціальних Громадських наглядових рад. Тепер сесії парламенту передаються у пряму ефірі по радіо і телебаченню. У той час, протягом останніх двох років парламент здійснив ряд неліберальних кроків, що обмежили свободу слова і загальмували досягнення міжетнічного примирення. У результаті рейтинг Киргизстану щодо демократичності управління залишається незмінним на рівні 6,50.

За рахунок зменшення повноважень президента влада намагається позбавитись від клановості і кумівства. Тим не менше деякі киргизькі політики вважають, що ця задача так і не була виконана. Наприклад,

депутат киргизького парламенту від фракції «Ата Мекне» Шірін Айтматов заявив, що «Киргизія хотіла здійснити стрибок від кумівства до парламентаризму, але ця спроба виявилася невдалою. Парламентаризм у Киргизії носить поверхневий характер» [8].

Хоча деякі механізми авторитарної політичної системи, такі, як мажоритарна система виборів депутатів парламенту зникли, зв'язок лідерів політичної еліти з населенням конкретних місцевостей залишається сильним, що посилює сімейно – клановий принцип. В умовах слабкої держави політичні та бізнес – еліти прагнуть розвинути сильні клієнтелістські відносини з населенням конкретних місцевостей (завзвичай, це рідні міста і села, а також виборчі округи), тим самим послаблюючи вплив формальних державних інститутів.

Щоправда, якщо раніше державні посади у структурах виконавчої влади і органах місцевого самоуправління займали родичі президента, то зараз їх займають рідні і близькі депутатів, чії партії входять у правлячу коаліцію [7].

Підводячи підсумки, зазначимо, що прийнявши нову Конституцію і провівши демократичні парламентські та президентські вибори, Киргизією зроблено вагомий крок у напрямі демократизації політичної системи країни. Утім очевидним є те, що сучасна політична еліта тяжіє до клановості, і їй не вистачає глибокого концептуального підходу до розуміння перспектив розвитку країни. Недостатніми є зусилля державної влади в досягненні громадянського примирення між киргизькою більшістю та узбецькою меншістю.

Сьогодні в Киргизькій Республіці стоїть завдання не тільки привести законодавство у відповідність із Конституцією 2010 р. і розробити дієві механізми справедливого представлення етнічних меншин в органах виконавчої, законодавчої і судової влади. Першочергового вирішення потребує об'єктивне розслідування ошської трагедії і відхід мовлення від практики використання судової системи в репресивних цілях. На місцевому рівні необхідно створити систему превентивного моніторингу ситуації, проводити навчання співробітників силових органів та соціальних служб в умовах оперативного реагування на кризові явища в регіоні. Втім найосновнішим завданням є налагодження конструктивного діалогу між представниками конфліктуючих спільнот з метою досягнення громадянського примирення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Amnesty International, Still Waiting for Justice: One Year On from the Violence in Southern Kyrgyzstan (London: Amnesty International, June 2011. [Electronic resource]. – Regime of access: <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR58/001/2011/> 2. Эрика Марат. Кыргызстан / Э. Марат. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/Kyrgyzstan_2012_RUS_0.pdf. 3. Иванов А. Киргизия на пути от автократии к парламентской республике / А. Иванов, А. Лукин, А. Никитин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vestnik.mgimo.ru/files/17/21_ivanov-lukin-nikitin.pdf. 4. Козюлин В. Ошский конфликт: драма с продолжением /

В. Козюлин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pircenter.org/media/content/files/9/13522877220.pdf>. **5.** Конституция Кыргызской Республики (Вне дена в действие Законом КР от 27 июня 2010 года). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dcsmf.kg/media/files/const.rtf>. **6.** Огляд країн. Киргизстан. Січень 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/kyrgyzstan%20WR12-rus.pdf. **7.** Партии власти раздают должности своим родст венникам. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://rus.azattyk.org/content/kyrg zystan_republic/24524924.html. **8.** Ширин Айтматов. От семейственности до парламен таризма не допрыгнули / Ш.Айтматов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vb.kg/doc/177347_shirin_aytmatova:_ot_ semeystvennosti_do_parlamentarizma _ne_doprygnuli.html. **9.** Центральная избирательная комиссия Кыргызской Республики. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.shailoo.gov.kg. **10.** Erica Marat, «Kyrgy zstan's Presidential Elections: As Good as It Gets in Central Asia» Central Asia – Caucasus Institute Analyst, 2 November 2011. [Electronic resource]. – Regime of access: <http://caciaanalyst.org/?q=node/5657>. **11.** Mariya Rasner, Media & 2011 Presidential Elections in Kyrgyzstan: Exciting Hopes & Old Problems (presentation, National Endowment for Democracy, Washington, DC, 6 December 2011). [Electronic resource]. – Regime of access: <http://cima.ned.org/sites/default/files/masha%20ppt%20 elections%20media%20coverage.pdf>. **12.** OSCE, Kyrgyz Republic: Parliamentary Elections, 10 October 2010, Statement of Preliminary Findings and Conclusions, October 11, 2010; Final Report, December 20, 2010. [Electronic resource]. – Regime of access: <http://www.osce.org/odihr/72018>. **13.** Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), «Kyrgyzstan's Presidential Election Was Peaceful, but Shortcomings Underscore Need to Improve Integrity of Process» news release, 31 October 2011. [Electronic resource]. – Regime of access: <http://www.osce.org/odihr/elections/84571>.

УДК 342.7: 94(4)

Зайцева З. І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РАНЬОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В АВСТРО – УГОРСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

У статті досліджується співвідношення інституцій раннього громадянського суспільства та етнічного націоналізму в імперському суспільстві Австро – Угорщини.

Ключові слова: поліетнічність, національні рухи, демократизація, громадянське суспільство.

В статтє исслєдуєтєся соотношенє інстїтуцій раннєго гражданокого общєства и этнїческого націоналізма в імперском общєствє Австро – Венгрїи.

Ключевые слова: поліетнічність, національні рухи, демократизація, гражданоке общєство.

This article explores the relation of early institutions of civil society and ethnic nationalism in the imperial society of Austria – Hungary.

Keywords: multi – ethnicity, national movements, democratization, civil society.